

Filip Cieply*

KONSTITUCYJNE ASPEKTY PRAWNOKARNEJ OCHRONY GODNOŚCI OFIAR I SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW

Streszczenie

Autor artykułu podejmuje analizę treści konstytucyjnej zasady godności człowieka odnoszonej do statusu prawnego ofiary i sprawcy przestępstwa na gruncie prawa karnego. Wskazuje on, że o ile zakres podmiotowy tej zasady charakteryzuje zbieżność ochrony ofiary i sprawcy, o tyle jej zakres przedmiotowy cechuje się merytoryczną polaryzacją normatywnych konsekwencji wobec obu tych stron, wynikającą z aksjologicznych założeń odpowiedzialności karnej wskazanych w ustawie zasadniczej. Autor poświęca też uwagę zakazowi okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania interpretowanemu z perspektywy ochrony ofiar przestępstw.

Słowa kluczowe: godność człowieka, odpowiedzialność karna, ofiara przestępstwa, zasada humanitaryzmu, prawo karne

Wprowadzenie

Wynikający z treści art. 30 Konstytucji RP obowiązek poszanowania godności człowieka jest zasadą obowiązującą we wszystkich gałęziach polskiego systemu prawnego, ale ze względu na specyfikę sankcji szczególne znaczenie uzyskuje na gruncie prawa karnego. Organy władzy publicznej zasadę godności

---

* dr Filip Cieply, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, adres e-mail: fcieply@kul.pl

człowieka powinny uwzględniać na etapie stanowienia prawa karnego, wykładni jego przepisów, stosowania środków przymusu procesowego, sądowego wymiaru kary oraz wykonywania kar i innych sankcji karnych¹.

Na płaszczyźnie legislacyjnej zasada poszanowania godności człowieka wymusza na ustawodawcy, aby w centrum swoich zadań stawiał człowieka, chroniąc najważniejsze określone w ustawie zasadniczej wartości ludzkie, odpowiadające treści podstawowych wolności i praw człowieka. Konstytucyjne wartości związane z godnością człowieka to ludzkie życie, zdrowie, własność, bezpieczeństwo osobiste, relacje rodzinne, tożsamość narodowa, kulturowa, etniczna, wyznaniowa itd.² Zgodne ze wskazaniem konstytucyjnymi ustawodawstwo karne z jednej strony chroni człowieka i przynależy do sfery godności wartości (dobra prawne), z drugiej zaś, konsekwentnie, w celu ochrony tych wartości określa typy zachowań zabronionych naruszających dobra prawne, przewidując za ich popełnienie stosowanie dolegliwych sankcji karnych. Na gruncie prawa karnego ochrona wartości związanych z godnością człowieka wiąże się ze stosowaniem środków reakcji prawnokarnej, które reaktywnie same godzą w niektóre z wartości ściśle związane z godnością.

Analiza treści zasady godności człowieka w obszarze prawa karnego koncentruje się zazwyczaj na ochronie godności sprawcy przestępstwa³. Z perspektywy sprawcy wskazuje się, że konstytucyjny nakaz poszanowania godności ludzkiej obejmuje m.in. zakazy domniemywania winy i wymierzania kar bez uwzględnienia stopnia winy, stosowania kar i innych środków karnych bez poszanowania godności człowieka, stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego, jak również prawo do sprawiedliwego osądu sprawcy, zakaz wstecznego działania ustaw karnych czy też wyeliminowanie dostępu osób nieuprawnionych do przechowywanych materiałów zgromadzonych w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych, których rezultaty muszą być objęte tajemnicą dopóty, dopóki nie zostaną udostępnione jako materiał dowodowy w procesie karnym, na zasadach stosowanych w postępowaniu karnym⁴.

¹ W. Cieślak, *Prawo karne. Zarys instytucji i naczelné zasady*, Warszawa 2010, s. 46.

² Por. A. Marek, w: *System prawa karnego. Zagadnienia ogólne*, t. I, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 7–8; A. Grześkowiak, w: *Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2012, s. 19.

³ M. Budyn-Kulik, *Prawa człowieka w kontekście represyjnej funkcji prawa karnego. Przyczynek do rozważań o proporcjonalności w prawie karnym*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010, s. 147.

⁴ L. Bosek, *Prawo podstawowe do godności ludzkiej w Konstytucji RP*, w: *Państwo, prawo i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. I, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s. 96–98.

Wydaje się, że w obszarze prawa karnego, z perspektywy oceny istoty czynu zabronionego i specyficznej relacji pomiędzy ofiarą i sprawcą, istnieje potrzeba zwerbalizowania elementów konstytucyjnej zasady godności człowieka zogniskowanych na osobie ofiary przestępstwa. Da się zauważyć pewną nierówność akcentów, a przecież z zasadą humanizmu ściśle wiąże się zasada równości wobec prawa. Na gruncie aksjologii ustawy zasadniczej zakłada się, że wszyscy ludzie są równi, ponieważ każdy jest nosicielem najwyższej wartości – człowieczeństwa. Oznacza to nakaz poszanowania godności zarówno pokrzywdzonego, jak i sprawcy przestępstwa⁵. Dopiero te dwie strony szczególnej relacji powstałej na skutek popełnienia przestępstwa, we właściwym połączeniu, stanowią o pełnej realizacji zasady humanizmu⁶. Głównym zadaniem ustawodawcy powinno być zatem zbalansowanie elementów sprawca – przestępstwo – ofiara⁷.

Godność ofiary przestępstwa

Do istotnej reorientacji analiz kryminologicznych i prawnokarnych w kierunku ofiary przestępstwa doszło na skutek załamania się idei resocjalizacji. Po dekadach pozytywistycznych rozważań skoncentrowanych na osobie sprawcy przestępstwa w drugiej połowie XX w. zwrócono uwagę na ujemną treść i następstwa aktu kryminalnego ponoszone przez ofiarę. Rozpoczął się swoisty powrót ofiary do centrum zainteresowania wymiaru sprawiedliwości. Dążenie do uwzględnienia godności, praw i interesów osoby pokrzywdzonej przestępstwem współcześnie należy do tendencji istotnie zmieniających filozofię i przepisy prawa karnego oraz politykę karną państwa⁸.

W tym nurcie podejmuje się działania ku temu, by rola pokrzywdzonego była w pełniejszy sposób rozpoznana i uwzględniona w przepisach prawa karnego. Sukcesywnie wzrasta ilość regulacji normatywnych gwarantujących ochronę ofiar przestępstw. Postuluje się nawet zdefiniowanie ofiary w zakresie ogólnej definicji

⁵ W. Cieślak, *Prawo...*, s. 46; A. Marek, w: *System...*, s. 7–8.

⁶ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2001, s. 250; B. Janiszewski, *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary*, w: *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, red. B. Janiszewski, Poznań 2004, s. 95.

⁷ M. Smarzewski, *Prawo karne sprawcy czy ofiary? Kryzys aksjologiczny i dogmatyczny na gruncie prawa karnego*, „Roczniki Nauk Prawnych KUL” 2012, nr 1, s. 42.

⁸ A. Marek, *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem (refleksje na tle projektu nowej kodyfikacji karnej)*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993, s. 205–206.

przestępstwa, istoty odpowiedzialności karnej i interpretacji poszczególnych znamion przestępstw. Przywołuje się znaną w niektórych systemach prawnych koncepcję ofiary rozumianej jako podmiot bierny przestępstwa, przynależny do struktury czynu zabronionego. Pojawiła się też koncepcja wykładni otwartej na interes pokrzywdzonego⁹.

Pod wpływem wiktymologii do katalogu praw człowieka zalicza się prawo do obrony przed byciem ofiarą czynu zabronionego¹⁰. W myśl orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego obowiązek ochrony ludzkiej godności polega również na zapewnieniu skutecznej prawnokarnej ochrony przed wiktymizacją¹¹. Do katalogu praw ofiar zalicza się m.in.: prawo do ochrony przed przestępstwami, prawo do odszkodowania za szkody i cierpienia wynikające z przestępstwa, prawo do sprawiedliwości, szacunku i dobrego traktowania przez funkcjonariuszy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości¹².

Na gruncie nauki prawa karnego ochrona godności i wynikających z niej praw ofiary przestępstwa wyraża się w ogólnej zmianie spojrzenia na funkcje prawa karnego, a konkretnie w zwiększeniu znaczenia funkcji kompensacyjnej oraz rozwijaniu i uszczegóławianiu procesowych uprawnień pokrzywdzonego¹³. Należy jednak zaznaczyć, że byłoby nieuzasadnioną redukcją praw ofiar koncentrowanie się wyłącznie na potrzebie zwiększania procesowych kompetencji pokrzywdzonego. Fakt, że w praktyce o dowartościowaniu ofiar decydują w istotnej mierze regulacje karnoprosesowe, nie świadczy, iż mniejsze znaczenie dla ofiar mają regulacje prawa materialnego¹⁴. Pokrzywdzony to zasadniczo

⁹ Zob. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009; M. Smarzewski, *Podmiot bierny przestępstwa na tle włoskiego prawa karnego*, Lublin 2013, s. 19–50; M. Królikowski, R. Zawłocki, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1–31*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2015, Przedmowa, pkt. 1.

¹⁰ E. Bieńkowska, *Ochrona interesów pokrzywdzonego (osoby fizycznej) w świetle przepisów prawa karnego materialnego oraz działalności państwa na rzecz ofiar przestępstw*, „Studia Prawnicze” 1985, nr 1, s. 244–245; A. Duff, *Karanie obywateli*, „Ius et Lex” 2006, nr 1 (IV), s. 22.

¹¹ Por. wyrok TK z 30.10.2006 r., sygn. P 10/06, OTK-A 2006, nr 9, poz. 128; wyrok TK z 9.10.2001 r., sygn. SK 8/00, OTK 2001, nr 7, poz. 211; orzeczenie TK z 28.05.1997 r., sygn. K 26/96, OTK 1997, nr 2, poz. 19; wyrok TK z 9.07.2009 r., sygn. SK 48/05, OTK 2009-A, nr 7, poz. 108.

¹² A. Marek, *Ofiara przestępstwa a wymiar sprawiedliwości*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1985, nr 16, s. 8.

¹³ J. Jakubowska-Hara, *O lepsze zabezpieczenie interesów pokrzywdzonego w prawie karnym*, w: *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 roku*, red. T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk, Lublin 2006, s. 175; A. Marek, *Ochrona interesów ofiary*, „Gazeta Prawnicza” 1984, nr 10, s. 3.

¹⁴ E. Bieńkowska, w: *System prawa karnego. Zagadnienia ogólne*, t. I, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 325–327; A. Marek, *Ochrona ofiar przestępstw w systemie prawa karnego*, „Edukacja Prawnicza” 1994, nr 2, s. 28.

pojęcie materialnoprawne, gdyż oznacza jeden z podmiotów stosunku materialnoprawnego, a więc stosunku między sprawcą przestępstwa a pokrzywdzonym¹⁵.

Z punktu widzenia konstytucyjnej ochrony godności ofiary przestępstwa istotne znaczenie mają zatem regulacje prawa karnego materialnego, w szczególności dotyczące wysokości i przesłanek wymiaru orzekanych wobec sprawców sankcji karnych. Kwestia poszanowania godności ofiar przestępstw wiąże się ściśle z problemem grożących i realnie orzekanych środków reakcji prawnokarnej, które wobec rozmiarów szkody i krzywdy ofiary powinny być w stopniu nałożonej dolegliwości sprawiedliwe¹⁶. Analiza ustawowego zagrożenia i praktyki stosowania sankcji karnych, w tym możliwość wpływu pokrzywdzonego na sądowy wymiar kary, stanowią najlepszy wskaźnik tego, w jaki sposób i czy w ogóle zabezpieczane są interesy osób pokrzywdzonych, niezależnie od tego, z jakich uprawnień procesowych korzystają¹⁷.

Na płaszczyźnie aksjologii Konstytucji RP zasada godności człowieka w perspektywie ochrony praw ofiar przestępstw wiąże się z konstytucyjnymi zasadami sprawiedliwości (art. 2), proporcjonalności (art. 31 ust. 3) i równości (art. 32). Należy ją odczytywać także przez pryzmat preferowanej przez polskiego ustrojodawcę personalistycznej, humanistycznej koncepcji antropologicznej oraz prawnonaturalnego komponentu zasady godności człowieka (art. 30)¹⁸. Perso-

¹⁵ M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Warszawa 1971, s. 37; L. Falandysz, *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii*, Warszawa 1980, s. 7.

¹⁶ Zob. E. Bieńkowska, w: *System...*, s. 325–327; A. Marek, *Ochrona...*, s. 28. Por. wyrok TK z 6.07.1999 r., sygn. P 2/99, OTK 1999, nr 5, poz. 103.

¹⁷ Por. E. Bieńkowska, *Ochrona...*, s. 244.

¹⁸ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 396; A. Zoll, *Człowiek jako podmiot wolności i praw w jednoczącej się Europie*, „Horyzonty Wychowania” 2003, nr 3, s. 19; A. Nowicka-Jeżowa, *Humanizm w epoce renesansu i ponad epokami*, w: *Humanista. Projekty antropologii humanistycznej. Część pierwsza*, red. A. Nowicka-Jeżowa, Warszawa 2010, s. 82; K. Complak, *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, s. 41; J. Zajadło, *Godność, wolność i równość w Konstytucji RP (szkic encyklopedyczny)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2012, t. XXVII, s. 424; P. Hofmański, *Zasada humanizmu w prawie karnym*, w: *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Wolters Kluwer 2013, s. 61; K. Complak, *Zasada ochrony godności człowieka normatywnym nakazem obowiązującym prawodawców i organy stosujące prawo*, w: *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 2006, s. 7; B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012, art. 30, pkt 5–6; K. Działocha, *Konstytucyjna koncepcja prawa i jego źródeł w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 304; P. Wiśniński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 24–25; M. Zdyb, *Godność człowieka w perspektywie art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012, s. 51. Por. wyrok TK z 15.10.2002 r., sygn. SK 6/02, OTK-A 2002, nr 5, poz. 65; wyrok TK z 23.03.1999 r., sygn. K 2/99, OTK 1999, nr 3, poz. 38. Por. B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012, art. 30, pkt 5–6.

nalistyczne i prawnonaturalne konotacje zasady godności odnoszonej do ofiary przestępstwa implikują uznanie i realizację prawa ofiary do zadośćuczynienia sprawiedliwości karnej w postaci m.in. sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez sąd (art. 2 w zw. z art. 45 ust 1 i art. 175), co w aspekcie materialnym oznacza realizację prawa ofiary do sprawiedliwego, proporcjonalnego do czynu ukarania sprawcy. G. Hansen podkreśla, że państwowa władza karania wywodzi się z pierwotnego roszczenia pokrzywdzonego, „by sprawiedliwości stało się zadość, a przestępcy oddane zostało, co mu się należy”. Pierwotne, naturalne prawo do ukarania przestępcy we współczesnych warunkach stanowi przedmiot powierzony władzy państwowej. Niemniej w sytuacji powierzenia uprawnienia do karania państwu nie może się ono od realizacji tego zobowiązania uchylać¹⁹. Ustanowienie i orzekanie proporcjonalnych do ciężaru przestępstwa sankcji karnych stanowi zgodne z zasadą godności człowieka prawnonaturalne zadośćuczynienie należne ofierze. Organy władzy publicznej nie mają kompetencji aksjologicznych do tego, by na płaszczyźnie normatywnej ignorować prawa ofiary, tym samym ją uprzedmiotawiać. Istotnym ograniczeniem prawa ofiary do zadośćuczynienia sprawiedliwości karnej jest zasada humanitaryzmu (art. 40), jednak nie można jej interpretować na tyle szeroko (absolutystycznie), aby prawo ofiary do zadośćuczynienia sprawiedliwości czynić iluzorycznym, naruszając jego istotę.

W perspektywie aksjologii konstytucyjnej, jeżeli państwo nie respektowałoby praw ofiar wynikających z ustawy zasadniczej, tym samym wykrajałoby z treści zasady godności człowieka jej istotny element. Organy państwa uzurpowałyby sobie nienależne na gruncie konstytucyjnym prawo do kreowania treści podstawowych praw człowieka, a nie ich odczytywania z ludzkiej natury, szanowania, realizacji i ochrony. W każdej sytuacji, gdy organy władzy publicznej decydują się na odejście od zasad sprawiedliwości, proporcjonalności i równości w kierunku nieuzasadnionego aksjologicznie łagodzenia sankcji karnych, wchodzi w kolizję z istotnymi konstytucyjnymi uprawnieniami pokrzywdzonego. Tego rodzaju nieusprawiedliwiona ingerencja w roszczenie ofiary do zadośćuczynienia sprawiedliwości karnej powinna być odczytywana jako kolizja z zasadą godności człowieka – ofiary przestępstwa.

Na gruncie prawa karnego materialnego ochrony godności ofiary konsekwentnie nie powinno się sprowadzać wyłącznie do materialnej kompensacji

---

¹⁹ Por. G. Hansen, *Kara śmierci jako problem filozoficzny*, „Edukacja Filozoficzna” 1996, nr 21, s. 90–91.

szkody wyrządzonej przestępstwem²⁰. Redukowanie uprawnień ofiary do orzeczenia sankcji odszkodowawczej, włączając w to nawet materialne zadośćuczynienie za krzywdę, nie znajduje usprawiedliwienia konstytucyjnego. Należy mieć przy tym na względzie fakt, że nie każdą krzywdę wyrządzoną przestępstwem da się zrekompensować finansowo. W przypadku umyślnego naruszenia czynem kryminalnym takich wartości, jak życie, zdrowie, relacje rodzinne, prawidłowy rozwój dziecka, bezpieczeństwo powszechne, wolność seksualna itp., próba zawężenia treści sankcji do wymiaru monetyzacji tych wartości może sama w sobie być postrzegana jako uszczerbek w sferze godności osoby pokrzywdzonej. Odpowiedzią na takie przestępstwa jak zabójstwo, umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, pobicie, zgwałcenie, przestępstwo seksualne na szkodę małoletniego, rozpijanie małoletniego, rozbój itp. powinna być zasadniczo adekwatna, proporcjonalna do ciężaru czynu, mieszcząca się w wymogach zasady humanitaryzmu sankcja karna, co nie oznacza braku powinności orzeczenia obok niej odpowiadającej wielkości szkody sankcji kompensacyjnej.

Godność sprawcy przestępstwa

Merytoryczny zakres zasady godności człowieka w odniesieniu do sprawcy przestępstwa w istotnej części pokrywa się z zakresem właściwym ofierze, np. zakaz przedmiotowego traktowania. Godność jako źródło podmiotowości prawnej, wolności i praw człowieka jest nie tylko przyrodzona, ale i niezbywalna. W istotnej części normatywne implikacje zasady godności człowieka wobec sprawcy i ofiary przestępstwa są jednak zróżnicowane. Stanowią niejako przeciwstawne bieguny tej samej powinności wynikającej z zasady godności. O biegunowym zróżnicowaniu prawnokarnych implikacji zasady godności człowieka decyduje przyjęta przez ustrojodawcę koncepcja czynu zabronionego, jako podstawy odpowiedzialności karnej, którego dopuszczenie się zasada godności warunkuje, ale którego nie usprawiedliwia. Obowiązek poszanowania godności człowieka jest spójny z konstytucyjną zasadą nieuchronności odpowiedzialności karnej wyrażonej w art. 42 ust. 1 ustawy zasadniczej.

Zgodnie z treścią art. 30 Konstytucji RP godność człowieka ma charakter powszechny i jest przynależna każdemu człowiekowi bez względu na jego przynależność. Zasada godności obejmuje swoim oddziaływaniem ochronę człowieka

²⁰ Por. E. Hryniewicz-Lach, *Kompensacja szkód i krzywd w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 3, s. 68–83.

w jego relacjach z innymi osobami oraz organami państwa także wówczas, gdy człowiek odpowiada prawnie za czyn naruszający obowiązujące prawo²¹. Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że godność człowieka nie zostaje utracona nawet przez zachowanie się w sposób niegodny²². Godność człowieka jest niezbywalna, co oznacza, że w żaden sposób, a tym bardziej za pomocą regulacji prawnych nikogo nie można godności pozbawić. Ustawodawca nie ma kompetencji do tego, aby w prawie określać przesłanki utraty godności bądź warunki, jakie osoba powinna spełnić, aby zasłużyć na postępowanie godne człowieka²³. Godność jest immanentną cechą człowieczeństwa i w żaden sposób nie można się je zrzec ani jej przekreślić²⁴. Popęlenie przestępstwa nie anuluje człowieczeństwa, nie dehumanizuje, nie likwiduje godności sprawcy, nie pozbawia podmiotowości, nie wyklucza spod ochrony prawnej. Popęlenie nawet najcięższego przestępstwa nie oznacza „wyjęcia spod prawa”. Zasada godności człowieka chroni przestępcę przed zakusami normatywnego wykluczenia²⁵.

W ramach działań podejmowanych wobec sprawcy przestępstwa niezmiennie obowiązuje wynikająca z zasady godności podstawowa reguła, w myśl której człowiek nie może być traktowany wyłącznie jako środek do jakiegokolwiek innego celu, który leży poza nim samym. Także sprawca przestępstwa w jego osobowej godności ma być celem działań państwa, ma być traktowany jako podmiot prawa, nigdy zaś jako przedmiot regulacji prawnej i działań organów władzy publicznej²⁶. Sprawca przestępstwa ma być traktowany jako podmiot odpowiedzialności karnej, a nie bezosobowy, nieodpowiedzialny przedmiot polityki karnej.

Wszelkie strategie polityki kryminalnej państwa, które racjonalizują stosowanie kary kryminalnej wyłącznie względami prewencyjnymi, a więc potrzebą walki

---

²¹ Zob. B. Banaszak, *Komentarz do art. 30 Konstytucji RP*, Legalis, teza 3–5. Por. Wyrok TK z 15.11.2000 r., sygn. P 12/99, OTK 2000, nr 7, poz. 260.

²² Wyrok TK z 5.03.2003 r., sygn. K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19.

²³ Por. B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012, art. 30, pkt 7.

²⁴ A. Zoll, *Polityka karna w kontekście obowiązku poszanowania godności osoby karanej*, w: *Kara w nauce i kulturze*, red. J. Utrat-Milecki, Warszawa 2009, s. 46; T. Bojarski, *Konstytucyjna ochrona podstawowych wartości humanistycznych a projektowane prawo karne*, „Annales UMCS, sec. G” 1997, vol. XLIV, s. 26.

²⁵ Zob. P. Tuleja, *Prawa jednostki do ochrony przed wykluczeniem a konstytucyjne zadania państwa*, w: *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, red. Z. Kędzia, A. Rost, Poznań 2009, s. 148.

²⁶ Więcej zob. P. Burzyński, *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008, s. 127–143.

z przestępczością, a ignorują aspekt ponoszenia osobistej odpowiedzialności karnej, instrumentalizują, a więc uprzedmiotawiają sprawców przestępstw. Z zasady godności człowieka wynika, że sprawcy przestępstwa nie można karać wyłącznie w tym celu, aby ograniczać wskaźniki przestępczości, czy też jego lub innych zniechęcać do popełniania przestępstw. Wyłącznym albo głównym motywem karania nie może być w szczególności ani odstraszenie (prewencja ogólna negatywna), ani integracja społeczeństwa wokół wartości i umacnianie właściwych postaw wśród obywateli (prewencja ogólna pozytywna). Stosowanie sankcji wobec sprawcy przestępstwa nie może być uzasadniane wyłącznie tym, aby innym żyło się bezpieczniej. Wskazaną przez ustrojodawcę istotą stosowania sankcji karnych jest podleganie (ponoszenie) osobistej odpowiedzialności karnej za dopuszczenie się czynu zabronionego (art. 42 ust. 1), który to czyn musi być zawiniony (art. 42 ust. 3), czyli mieć charakter osobowy, co jest projekcją ludzkiej godności.

W kolizji z zasadą godności człowieka pozostaje także ujmowana behawiorystycznie indywidualno-prewencyjna racjonalizacja stosowania sankcji karnych. Celem stosowania sankcji nie może być wyłącznie resocjalizacja w jej pozytywistycznym, behawiorystycznym rozumieniu²⁷. Skazany nie może być traktowany jako przedmiot oddziaływań resocjalizacyjnych, rozumianych jako przymusowa terapia lub socjotechniczne korygowanie charakteru. Metody oddziaływania na skazanego nie mogą zmierzać do modyfikacji jego osobowości wbrew jego woli. Jak nie wolno leczyć chorego wbrew jego woli, tak nie wolno czynić sprawcy przestępstwa przedmiotem państwowych zabiegów korekcyjnych. W zasadę godności człowieka wpisane jest bowiem założenie, że sprawca posiada autonomiczną osobowość i tylko dzięki tej autonomii może kształtować swoją wewnętrzną orientację wobec wartości społecznych. System prawny, który takiej autonomii nie respektuje z punktu widzenia zasady godności człowieka zasługuje na słuszną krytykę²⁸.

Wszelkie manipulacyjne próby zmiany osobowości sprawców przestępstw stanowią instytucjonalne zanegowanie autonomii, podmiotowości, a więc ludzkiej godności. Przewidziana prawem sankcja karna nie może być w swej istocie

²⁷ Zob. F. Ciepły, *Idea resocjalizacji w prawie karnym*, w: *Profilaktyka, resocjalizacja, rewalidacja pomocą rodzinie*, red. B. Kałdon, Sandomierz – Stalowa Wola 2007, s. 460–473.

²⁸ Por. C. Roxin, *Nowe kierunki polityki kryminalnej*, „Przegląd Prawa Karnego” 1990, nr 4, s. 98–99; J. Migdał, *Perspektywy kary pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, nr 1, s. 272–273; J. Migdał, *Resocjalizacja skazanych – utopia czy perspektywiczne wyzwanie*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 61, s. 103–115.

zabiegiem oddziaływania na psychikę skazanego (*treatment*) czy narzędziem korekcji jego osobowości (*correction*). Sprawcy przestępstwa nie powinno się traktować jak niepoczytalnego lub zarażonego chorobą zakaźną pacjenta, a sankcji karnej jako środka terapii lub rodzaju kwarantanny. Prawnej odpowiedzi na przestępstwo nie można również sprowadzać do kategorii środka wychowawczego lub poprawczego stosowanego wobec nieletnich. Medykalizacja i infantyli-zacja wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych nie mieści się w standardach wyznaczonych przez zasadę godności człowieka.

Implikacją zasady godności człowieka na gruncie prawa karnego jest także zakaz określania zakresu odpowiedzialności karnej sprawcy na podstawie szacowania prawdopodobieństwa zdarzeń przyszłych (predykcja kryminalna). Niepokonalne, bo wynikające z autonomii osoby, trudności związane ze sformułowaniem trafnej prognozy kryminologicznej nie pozwalają na pogodzenie zasady godności człowieka ze stosowaniem sankcji karnych (przejmujących *de facto* rolę środków zabezpieczających) przede wszystkim w oparciu o ustalenie stopnia prawdopodobieństwa popełnienia przez sprawcę czynu zabronionego w przyszłości.

Nadużyciem zasady godności człowieka jest powoływanie się na nią w celu generalnej kontestacji stosowania sankcji karnych wobec osób dopuszczających się zachowań kryminalnych, co ma miejsce w ramach teorii abolicjonizmu kary lub próbach redukcji wymiaru sprawiedliwości do zasad sprawiedliwości naprawczej. Nurty kontestatorskie i abolicjonistyczne, kwestionujące stosowanie kary sprawiedliwej zawierającej w sobie pierwiastek adekwatnej odpłaty, cierpienia, odwołując się w celu potwierdzenia swoich postulatów do treści zasady art. 30 Konstytucji RP, popełniają błąd w identyfikacji założeń antropologicznych ustrojodawcy. Prawodawca konstytucyjny przyjmuje bowiem jako podstawę systemu prawnego koncepcję człowieka jako osoby, podmiotu poznającego rzeczywistość, podejmującego wolne decyzje i ponoszącego za nie odpowiedzialność, w tym odpowiedzialność karną²⁹. W Konstytucję RP wpisany jest obowiązek przestrze-

²⁹ A. Zoll, *Czy filozofia ma być służącą czy panią? (uwagi do pewnej wypowiedzi P.J.A. Feuerbacha)*, w: *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda, Kraków 2001, s. 25; L. Bosek, *Prawo...*, s. 109; K. Complak, *Uwagi...*, s. 41; J. Zajadło, *Godność...*, s. 424; M.A. Krąpiec, *Godność (dignitas hominis)*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, red. A. Maryniarczyk, Lublin 2003, s. 15; T. Guz, *O naturze wrodzonej godności człowieka*, w: *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012, s. 13; W. Lang, *Podmiotowość prawna*, w: *Prawo – władza – społeczeństwo – polityka. Księga jubileuszowa profesora Krzysztofa Paleckiego*, red. M. Borucka-Arztowa, Toruń 2006, s. 109. Por. wyrok TK z 8.11.2001 r., sygn. P 6/01, OTK 2001, nr 8, poz. 248.

gania prawa (art. 83) oraz obowiązek poszanowania wolności i praw innych (art. 31 ust. 2). Normatywną konsekwencją dopuszczenia się czynu zabronionego jest podleganie odpowiedzialności karnej opartej na winie (art. 42 ust. 1 i 3).

Osobowa godność sprawcy przestępstwa zakłada, że popełniając przestępstwo, staje się on winny (*reatus culpa*) i godny kary (*reatus poenae*). Dlatego też sprzeczne z zasadą godności byłoby stosowanie sankcji karnej za zachowania, na które człowiek nie miał wpływu, których nie mógł uniknąć albo które w ogóle nie miały miejsca, a są jedynie prognozowane przez organy wymiaru sprawiedliwości. Zaś w pełni zgodne z zasadą godności jest wymierzenie sankcji karnej za czyn zabroniony w ustawie, którego człowiek się dopuścił, na który miał wpływ i którego mógł uniknąć. To popełnienie czynu zabronionego wynikające z podjętej decyzji woli stanowi spójne z zasadą godności człowieka uzasadnienie ponoszenia odpowiedzialności karnej³⁰.

Stosowanie sankcji karnych będących adekwatną, przewidzianą ustawowo i proporcjonalną (art. 31 ust. 3 w zw. z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP) odpowiedzią na fakt dopuszczenia się czynu zabronionego nie oznacza przedmiotowego traktowania sprawcy dla osiągnięcia korzyści społecznych leżących poza nim samym. Sprawca nie jest w tym przypadku środkiem do celu, ale podmiotem i celem samym w sobie³¹. Wskazana w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP istota podlegania odpowiedzialności karnej za czyn nie jest sprzeczna z treścią art. 30, a jedynie potwierdza autonomię, odpowiedzialność, status podmiotowy sprawcy związany z jego godnością. Orzeczenie i wykonanie sprawiedliwej kary nie tylko nie odbiera godności sprawcy, ale potwierdza wobec niego samego, ofiar i wspólnoty społecznej godność, osobową tożsamość, wolność (autonomię) i odpowiedzialność sprawcy, zdolność do samodzielnego decydowania o swoim nastawieniu do innych i ponoszenia z tego tytułu przewidzianych prawem konsekwencji.

Zakaz okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania

Postulat proporcjonalności, a więc adekwatności dolegliwości sankcji karnych do ciężaru czynu, ogranicza konstytucyjna zasada humanitaryzmu (art. 40). W praktyce i tu widać pewną niepokojącą asymetrię w podejściu do sprawcy i ofiary przestępstwa. Interpretacja zasady humanitaryzmu, w zakresie zakazu okrutnego,

³⁰ Por. A. Zoll, *Polityka...*, s. 49.

³¹ J.G. Murphy, *Marxism and Retribution*, w: *A Reader on Punishment*, red. R.A. Duff, D. Garland, Oxford 1994, s. 47–70.

niehumanitarnego i poniżającego traktowania, skupia się właściwie wyłącznie na osobie sprawcy, z sposób nieuzasadniony ignorując ochronę przysługującą ofierze.

Zasada humanitaryzmu ma fundamentalne znaczenie dla prawa karnego. Słownikowo humanitaryzm oznacza postawę nacechowaną poszanowaniem człowieka i jego godności, pragnieniem oszczędzenia mu cierpień. Postawa humanitarna to postawa mająca na celu troskę o człowieka, jego dobro i potrzeby³². Na gruncie prawa karnego zasadę humanitaryzmu należy rozumieć jako dyrektywę minimalizowania cierpień, dolegliwości i innych niedogodności, zadawanych człowiekowi przy stosowaniu prawnej reakcji na przestępstwo oraz wymierzania sankcji karnych tylko wtedy i w takich granicach, w jakich jest to konieczne dla realizacji funkcji prawa karnego. Zasada humanitaryzmu oznacza także, że wymagania stawiane przez prawo karne powinny uwzględniać naturę człowieka, a więc naturalne ludzkie możliwości, ograniczenia, prawa i obowiązki względem innych. Regulacje prawnokarne, a zwłaszcza stosowane w nim sankcje, nie powinny być okrutne, nie powinny poniżać człowieka ani wyrządzać mu zbędnych z punktu widzenia funkcji prawa karnego dolegliwości³³.

Przepis art. 40 Konstytucji RP stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się również stosowania kar cielesnych. Jeśli chodzi o kwestie terminologiczne, to pojęcie tortur na gruncie normatywnym jest definiowane w art. 1 ust. 1 Konwencji z dnia 10 grudnia 1984 r. w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania³⁴. Stosowanie tortur oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest

---

³² Zob. W. Zalewski, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1–31*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2015, art. 3, pkt. 16–17.

³³ J. Giezek, w: M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2010, s. 46; A.M. Kania, *Zasada humanitaryzmu w kontekście unormowań prawnokarnych*, w: *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 26, red. L. Bogunia, Wrocław 2010, s. 55.

³⁴ Dz.U. z 1989 r., nr 63, poz. 378. Zob. J. Skupiński, *Międzynarodowy zakaz tortur lub innego niehumanitarnego traktowania w świetle polskiego prawa karnego*, w: *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, red. J. Skupiński, Warszawa 1995, s. 271–274; H.-J. Bartsch, *Zakaz stosowania tortur i złego traktowania w europejskim systemie ochronnym*, w: *Standardy praw człowieka...*, s. 278–285; W. Sobczak, *Wolność od tortur – czy istnieją standardy europejskie?*, w: *Rada Europy a przemiany demokratyczne w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 1989–2009*, red. J. Jaskiernia, Toruń 2010, s. 338–353.

ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą³⁵.

Ani Konstytucja RP, ani wskazana konwencja nie definiują pojęcia okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania. Artykuł 16 ust. 1 konwencji zobowiązuje jedynie państwa-strony do zapobiegania stosowania innych aktów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, nieokreślonych w definicji tortur w art. 1, gdy akty takie dokonywane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym, na skutek ich polecenia lub za ich wyraźną lub milczącą zgodą. Pojęcie okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania odnosi się do przypadków nadużycia władzy przez organy publiczne.

Pojęcie okrutnego i nieludzkiego traktowania obejmuje jednak kontekst szerszy niż mogłoby się to *prima facie* wydawać. Przyjmuje się, że oprócz zadawania bólu fizycznego lub psychicznego okrutnym i nieludzkim traktowaniem może być także stwarzanie sytuacji dolegliwych także z innych względów, np. moralnych. O nieludzkim traktowaniu można mówić w każdym przypadku znaczącej ingerencji w sferę fizycznej lub psychicznej integralności człowieka, jakiej nie da się uzasadnić w danych okolicznościach. W grę mogą wchodzić działania zgodne z prawem, które jednak przekraczają właściwy dla nich i nieunikniony poziom dolegliwości³⁶.

Traktowanie poniżające polega zaś na zamachach wymierzonych w godność człowieka, na zmuszaniu go do zachowań upadających czy sprawiających wrażenie wyrzekania się człowieczeństwa³⁷. To zachowanie polegające na ingerencji w fizyczną lub psychiczną integralność człowieka, wywołującej u niego takie doznania, jak strach, stres, podporządkowanie, upokorzenie, upodlenie lub zniewolenie³⁸. Poniżające traktowanie znaczy więcej niż traktowanie nieprzy-

³⁵ Por. art. 7 ust. 2 pkt (e) Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r., Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708.

³⁶ Zob. P. Daniluk, *Zakaz tortur, okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania oraz niedobrowolnych eksperymentów naukowych w kontekście leczenia bez zgody*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1, s. 176–177.

³⁷ Zob. B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012, art. 40, pkt 2.

³⁸ *Ibidem*.

jemne czy niewygodne. Jest to złe traktowanie, którego celem jest wzbudzenie poczucia strachu, udręki, niższości, poniżające lub upokarzające³⁹.

Biorąc pod uwagę szeroki zakres znaczeniowy zakazu określonego w art. 40 Konstytucji RP, należałoby interpretację niektórych jego elementów rozwijać z punktu widzenia ochrony godności ofiary przestępstwa. Otwarta pozostaje kwestia, jakie zachowania organów władzy publicznej podejmowane zarówno wobec ofiar, jak i sprawców przestępstw, mogłyby być uznane za okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie ofiar. Przykładowo, wydaje się, że na gruncie konstytucyjnych zasad równości i sprawiedliwości przypadki umyślnych zaniechań organów państwa w ściganiu przestępstw skutkujących bezkarnością sprawców albo ustanawianie bądź orzekanie rażąco łagodnych, jaskrawie nieproporcjonalnych do wagi przestępstw kar za szczególnie dotkliwe dla godności pokrzywdzonego przestępstwa, mogłyby być uznane jako traktowanie ofiar w sposób okrutny, nieludzki bądź poniżający, ze względu na cierpienia moralne zadawane ofierze przez te organy nierealizujące zobowiązań konstytucyjnych (wtórna wiktymizacja).

Podsumowanie

Zasada godności człowieka jest normą konstytucyjną, która w obszarze prawa karnego paralelnie obejmuje ochroną sprawcę i ofiarę przestępstwa. W podstawowym zakresie treść normatywna tej zasady jest tożsama wobec obu stron relacji prawnej powstałej na skutek popełnienia przestępstwa. Sprawca i ofiara muszą być bezwzględnie zawsze traktowani podmiotowo (art. 30) i humanitarnie (art. 40). Odpowiadające godności człowieka podmiotowe i humanitarne podejście w obszarze reakcji prawnokarnej wyraża się jednak w sposób biegunowo odmienny wobec ofiary i sprawcy przestępstwa ze względu na charakter czynu kryminalnego, którego istotę i skutki normatywne określają inne zasady konstytucyjne, m.in. zasada sprawiedliwości (art. 2), zasada proporcjonalności (art. 31 ust. 3) i zasada nieuchronności odpowiedzialności karnej za dopuszczenie się czynu zabronionego (art. 42 ust. 1).

W konstytucyjną zasadę godności człowieka wpisane są antropologiczne założenia ustrojodawcy, który jako fundament aksjologiczny polskiego systemu prawnego przyjmuje koncepcję człowieka jako osoby, podmiotu poznającego rzeczywistość i podejmującego wolne decyzje, na którym ciąży obowiązek

³⁹ P. Burzyński, *Ustawowe...*, s. 147–154.

przestrzegania prawa (art. 83), w tym obowiązek poszanowania wolności i praw innych (art. 31 ust. 2), który podlega odpowiedzialności karnej za dopuszczenie się czynu zabronionego określonego w ustawie (art. 42 ust. 1). Wolność człowieka na gruncie konstytucyjnym jest nierozłącznie związana z jego osobistą odpowiedzialnością. Związek wolności i odpowiedzialności stanowi istotny element zasady godności człowieka. Stosowanie przez państwo sankcji karnych, będących nieuchronną (art. 42 ust. 1), adekwatną, to jest proporcjonalną (art. 31 ust. 3), sprawiedliwą (art. 2), humanitarną (art. 40) odpowiedzią na fakt dopuszczenia się czynu zabronionego, nie oznacza przedmiotowego traktowania sprawcy dla osiągnięcia korzyści społecznych leżących poza nim samym. Sprawca nie jest w tym przypadku środkiem do celu, ale pozostaje podmiotem ponoszącym osobistą odpowiedzialność za dopuszczenie się czynu zabronionego. Podleganie odpowiedzialności karnej nie tylko nie jest sprzeczne z zasadą godności człowieka, ale przeciwnie – potwierdza ją, wskazując na autonomię i podmiotowy status sprawcy.

Patrząc z drugiej strony, ochrona godności ofiary przestępstwa wyraża się nie tylko w naprawieniu szkody i finansowym zadośćuczynieniu za krzywdę wyrządzoną przestępstwem, ale obejmuje również gwarancję wymierzenia sprawcy proporcjonalnej, sprawiedliwej kary w humanitarnych granicach. Prawem ofiary, wynikającym z zasady godności człowieka, jest nie tylko prawo kompensacji szkodliwych skutków przestępstwa ze strony sprawcy, ewentualnie do otrzymania od organów państwa koniecznej pomocy medycznej, psychologicznej, prawnej czy socjalnej, czy też pomocy w zakresie efektywnego naprawienia szkody i zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną przestępstwem, ale jednocześnie ofiara ma prawo do tego, aby istniały przepisy karne pozwalające na skuteczne dochodzenie sprawiedliwości karnej przed sądem. Na sądzie ciąży bowiem konstytucyjny obowiązek sprawiedliwego traktowania ofiary (art. 2), sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy (art. 45 ust. 1), wymierzenia sprawiedliwości (art. 175), w tym także na płaszczyźnie wymiaru sprawcy kary za przestępstwo. Uwzględniając prawnonaturalny komponent zasady godności, nie ma aksjologicznego uzasadnienia, aby państwo niejako przebaczało winę w imieniu ofiary, rezygnując z wymierzenia sprawcy przestępstwa kary adekwatnej do czynu. Ofiara nie może być przez państwo traktowana przedmiotowo w procesie egzekwowania odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa, ale ma być traktowana podmiotowo, czyli z uwzględnieniem należnego jej naturalnego i konstytucyjnego prawa do zadośćuczynienia sprawiedliwości karnej.

Wynikający z zasady godności człowieka humanitarny wymiar prawa karnego powinien mieć zatem na względzie nie tylko sprawcę, ale i ofiarę przestępstwa. Zachowania organów państwa, w tym określenie sankcji karnej w ustawowym zagrożeniu, orzekanie jej przez sąd i wykonywanie przez organy administracyjne, nie powinny przyjmować takiego kształtu, który byłby także wobec ofiary moralnie upokarzający, stanowiąc okrutne, nieludzkie, poniżające traktowanie. Na przykład przypadki zaniechań organów władzy publicznej skutkujących bezkarnością sprawców albo ustanawianie, orzekanie bądź wykonywanie rażąco łagodnych, ewidentnie nieproporcjonalnych do wagi przestępstw kar za szczególnie dotkliwe dla godności pokrzywdzonego przestępstwa, powinno być postrzegane na płaszczyźnie prawnej jako traktowanie ofiar przez organy władzy publicznej w sposób okrutny, nieludzki lub poniżający.

Literatura

- Banaszak B., *Komentarz do art. 30 Konstytucji RP*, Legalis.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012.
- Bartsch H.-J., *Zakaz stosowania tortur i złego traktowania w europejskim systemie ochronnym*, w: *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, red. J. Skupiński, Warszawa 1995.
- Bieńkowska E., Mazowiecka L., *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009.
- Bieńkowska E., *Ochrona interesów pokrzywdzonego (osoby fizycznej) w świetle przepisów prawa karnego materialnego oraz działalności państwa na rzecz ofiar przestępstw*, „Studia Prawnicze” 1985, nr 1.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2010.
- Bojarski T., *Konstytucyjna ochrona podstawowych wartości humanistycznych a projektowane prawo karne*, „Annales UMCS, sec. G” 1997, vol. XLIV.
- Bosek L., *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012.
- Bosek L., *Prawo podstawowe do godności ludzkiej w Konstytucji RP*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. I, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Budyn-Kulik M., *Prawa człowieka w kontekście represyjnej funkcji prawa karnego. Przyczynek do rozważań o proporcjonalności w prawie karnym*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.

- Burzyński P., *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008.
- Cieplý F., *Idea resocjalizacji w prawie karnym*, w: *Profilaktyka, resocjalizacja, rewali-dacja pomocą rodzinie*, red. B. Kałdon, Sandomierz – Stalowa Wola 2007.
- Cieślak M., *Polska procedura karna*, Warszawa 1971.
- Cieślak W., *Prawo karne. Zarys instytucji i naczelné zasady*, Warszawa 2010.
- Complak K., *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5.
- Complak K., *Zasada ochrony godności człowieka normatywnym nakazem obowiązującym prawodawców i organy stosujące prawo*, w: *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 2006.
- Daniluk P., *Zakaz tortur, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz niedobrowolnych eksperymentów naukowych w kontekście leczenia bez zgody*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1.
- Duff A., *Karanie obywateli*, „Ius et Lex” 2006, nr 1 (IV).
- Działocha K., *Konstytucyjna koncepcja prawa i jego źródeł w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006.
- Falandysz L., *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii*, Warszawa 1980.
- Guz T., *O naturze wrodzonej godności człowieka*, w: *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012.
- Hansen G., *Kara śmierci jako problem filozoficzny*, „Edukacja Filozoficzna” 1996, nr 21.
- Hofmański P., *Zasada humanizmu w prawie karnym*, w: *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Wolters Kluwer 2013.
- Hryniewicz-Lach E., *Kompensacja szkód i krzywd w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 3.
- Jakubowska-Hara J., *O lepsze zabezpieczenie interesów pokrzywdzonego w prawie karnym*, w: *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 roku*, red. T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk, Lublin 2006.
- Janiszewski B., *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary*, w: *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, red. B. Janiszewski, Poznań 2004.
- Kania A.M., *Zasada humanitaryzmu w kontekście unormowań prawnokarnych*, w: *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 26, red. L. Bogunia, Wrocław 2010.
- Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1–31*, red. M. Królikowski, R. Za-włocki, Legalis 2015.
- Krąpiec M.A., *Godność (dignitas hominis)*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, red. A. Maryniarczyk, Lublin 2003.

- Lang W., *Podmiotowość prawna*, w: *Prawo – władza – społeczeństwo – polityka. Księga jubileuszowa profesora Krzysztofa Paleckiego*, red. M. Borucka-Arztowa, Toruń 2006.
- Marek A., *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem (refleksje na tle projektu nowej kodyfikacji karnej)*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993.
- Marek A., *Ochrona interesów ofiary*, „Gazeta Prawnicza” 1984, nr 10.
- Marek A., *Ochrona ofiar przestępstw w systemie prawa karnego*, „Edukacja Prawnicza” 1994, nr 2.
- Marek A., *Ofiara przestępstwa a wymiar sprawiedliwości*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1985, nr 16.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2001.
- Migdał J., *Perspektywy kary pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, nr 1.
- Migdał J., *Resocjalizacja skazanych – utopia czy perspektywiczne wyzwanie*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 61.
- Murphy J.G., *Marxism and Retribution*, w: *A Reader on Punishment*, red. R.A. Duff, D. Garland, Oxford 1994.
- Nowicka-Jeżowa A., *Humanizm w epoce renesansu i ponad epokami*, w: *Humanista. Projekty antropologii humanistycznej. Część pierwsza*, red. A. Nowicka-Jeżowa, Warszawa 2010.
- Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2012.
- Roxin C., *Nowe kierunki polityki kryminalnej*, „Przegląd Prawa Karnego” 1990, nr 4.
- Skupiński J., *Międzynarodowy zakaz tortur lub innego nieludzkiego traktowania w świetle polskiego prawa karnego*, w: *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, red. J. Skupiński, Warszawa 1995.
- Smarzewski M., *Podmiot bierny przestępstwa na tle włoskiego prawa karnego*, Lublin 2013.
- Smarzewski M., *Prawo karne sprawcy czy ofiary? Kryzys aksjologiczny i dogmatyczny na gruncie prawa karnego*, „Roczniki Nauk Prawnych KUL” 2012, nr 1.
- Sobczak W., *Wolność od tortur – czy istnieją standardy europejskie?*, w: *Rada Europy a przemiany demokratyczne w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 1989–2009*, red. J. Jaskiernia, Toruń 2010.
- System prawa karnego. Zagadnienia ogólne*, t. I, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Tuleja P., *Prawa jednostki do ochrony przed wykluczeniem a konstytucyjne zadania państwa*, w: *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, red. Z. Kędzia, A. Rost, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.

- Zajadło J., *Godność, wolność i równość w Konstytucji RP (szkic encyklopedyczny)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2012, t. XXVII.
- Zdyb M., *Godność człowieka w perspektywie art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012.
- Zoll A., *Człowiek jako podmiot wolności i praw w jednoczącej się Europie*, „Horyzonty Wychowania” 2003, nr 3.
- Zoll A., *Czy filozofia ma być służącą czy panią? (uwagi do pewnej wypowiedzi P.J.A. Feuerbacha)*, w: *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda, Kraków 2001.
- Zoll A., *Polityka karna w kontekście obowiązku poszanowania godności osoby karanej*, w: *Kara w nauce i kulturze*, red. J. Utrat-Milecki, Warszawa 2009.

THE CONSTITUTIONAL ASPECTS OF THE DIGNITY OF VICTIMS AND PERPETRATORS OF CRIME IN PENAL LAW

Summary

The author analyzes the content of the constitutional principle of human dignity in relation to the victim and the perpetrator of a crime. The subjective scope of this principle is characterized by the convergence of the protection of the victim and the perpetrator, whereas its objective scope is characterized by a polarization of normative consequences, as a result of the constitutional assumptions of criminal liability. The author draws attention to the prohibition of cruel, inhuman and degrading treatment interpreted in light of the protection of victims of crime.

Keywords: human dignity, criminal liability, the victim of a crime, the principle of humanity, criminal law